

ARZ YÖNLÜ İKTİSAT LAFFER EĞRİSİ VE İKTİSADİ İSTİKRAR AÇISINDAN VERGİLEME

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN*

ÖZET

Sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'de Birinci (1973) ve İkinci (1979) petrol şokları sonrasında petrol fiyatlarında ortaya çıkan yüksek oranlı artışlarla başlayan ekonomik kriz batı ülkelerini derinden sarstı ve 1949 yılından bu yana süren ve batı ekonomi tarihinde görülen kesintisiz ve en uzun süren refah ve kalkınma dönemi sona erdi. Ortaya çıkan bunalımın Keynesyen teori çerçevesinde açıklanamaması krizi değişik biçimlerde değerlendiren ve farklı çözüm önerileri getiren teorilerin doğmasına neden olmuştur. Yapısalcılar, Monetaristler, Arz Yönlü çözümlerin yetmişli yıllar bunalımını açıklamakta yetersiz kalmasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Makalede "Arz Yönlü İktisat Teorisi"nin iktisadi sorunların çözümünde, talep arttırıcı politikaların terk edilerek (vergisel önlemlere ağırlık veren) ekonominin üretim kapasitesinin (arz) arttırılmasına yönelik çözüm önerileri incelenmektedir. "Arza dayalı maliye maliye politikası" olarak da tanımlanan bu görüş, fiyat teorisinin makro-ekonomik büyüklüklere uygulanması ve ekonomiye kamu müdahalesinin niteliğini arz yönlü iktisat açısından incelemektedir.

* Dumlupınar Üniversitesi İİBF İktisat Böl. Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

Ekonomi teorisinde ortaya çıkan gelişmeler, teoriler arasındaki rekabet ekonomik amaçların gerçekleştirilmesinde önemli roller üstlenen kamu maliyesi teorisini de etkilemekte ve yönlendirmektedir.

Kapitalist ekonomik sisteme dayalı ekonomik yapılanma modeline sahip sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleri ve ABD’de 1973/1974 yıllarında petrol fiyatlarında ortaya çıkan yüksek oranlı artışlarla başlayan kriz batı ekonomilerini derinden sarsmıştır. Birinci petrol şoku olarak adlandırılan bu gelişme sonrasında 1949 yılından beri süren ve batı ekonomi tarihinde görülen kesintisiz ve en uzun süreli refah ve kalkınma dönemi sona erdi. Ortaya çıkan bunalım bir yandan ülke içindeki temel ekonomik göstergeleri (fiyatlar, istihdam, verimlilik, bütçe, dış ticaret, üretim) olumsuz yönde etkilerken, dış ekonomik ilişkilerde de –dünya ticaret hacminin daralması, Bretton Woods’ta kurulan uluslararası para sisteminin çökmesi, aşırı borçlanma gibi- benzer olumsuz gelişmeler ortaya çıktı. 1978/1979 ikinci petrol şoku birincisinden farklı etkiler yaratmasına karşılık sonuçta ortaya çıkan bunalımın, Keynesyen teori (talep yetersizliğinin kamu harcamalarının arttırılması yoluyla canlandırılması prensibine dayalı yaklaşım) çerçevesinde açıklanamaması, krizi değişik bir biçimde değerlendiren ve farklı çözüm önerileri getiren kuramların doğmasına neden olmuştur. Yapısalcılar, Monetaristler, Arz Ekonomisi Yanlıları, Rasyonel Beklentiler Teorisi talebin yönlendirilmesini temel alan çözümlerinin yeni oluşumu açıklamakta yetersiz kalmasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Hiç kuşkusuz bu çalışmada amacımız bu kuramların 1970’li yıllar krizini nasıl açıkladıklarını ortaya koymak değildir. Böyle bir çalışmanın asıl amacı; Arz-Yönlü Ekonomi Teorisi’nin iktisadi sorunların çözümünde yoğun bir biçimde “vergisel önlemlere” ağırlık vermesi, talep arttırıcı (ve yönlendirici) politikaların terkedilerek ekonominin üretim kapasitesinin arttırılması üzerinde durarak arz kavramını güncelleştirmesi bağlamında üretimi (arz) arttırmaya yönelik bu yeni yaklaşımın özelliklerini ve çözüm önerilerini daha yakından tanımaktır. “Arza dayalı maliye politikası” olarak bilinen bu görüş fiyat teorisinin makro ekonomik büyüklüklere uygulanmasından ibarettir.¹ Amaç ekonomide mikro etkinliğin (işletme ve kişiler düzeyinde) gerçekleştirilmesidir. Vergi indirimleri de bu amacı gerçekleştirmenin en etkin yolu olarak kabul edilmektedir.

Çalışma konusunun seçimini etkileyen diğer önemli nokta da ekonomide devletin rolü ve işlevleri ile ilgili olarak “ekonomiye kamu müdahalesinin” niteliğini arz yönlü iktisat açısından irdelemektir. Bilindiği gibi kamu maliyesi araçlarının kullanımı yoluyla genel ekonomik dengeyi etkilemek mümkündür.

Kapitalist ekonomik sistemin yürürlükte olduğu gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş bütün ülkeler temel iktisadi amaçlar (tam çalışma, büyüme, fiyat istikrarı, ödemeler dengesi, gelir ve servet dağılımı) olarak benimsenen ekonomik göstergelerini etkinlik ve optimalite koşulları içinde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ancak gelişmiş batı ülkelerinde ortaya konan çözümler ve uygulamaya konan politika-

¹ Norman B. Ture, “Theorie de L économie de l’offre et politique gouvernementale”, L’Economie de L’Offre, Der: David G. Raboy, Economica, Paris, 1984, içinde, s.14

lar; rekabetçi piyasa ekonomisine sahip sanayileşmiş ülkelerin ekonomik gelişme sürecinin belli aşamalarına tekabül eden, ekonomik gelişmişlik düzeyinin yapısal özelliklerini gözönünde bulunduran bir nitelik taşımaktadır. Analizler de bu yapıdan kaynaklanan sorunların/soruların belirlenmesi ve çözümünün araştırılmasına yönelik yapılmaktadır. Ekonomik yapı farklılıkları, ekonominin işleyiş mekanizmalarını da doğrudan etkiler. Örneğin tarımın egemen olduğu az gelişmiş ülkenin, sanayileşmiş bir ülkeden yapısal açıdan çok büyük farklılıkları bulunmaktadır. Bu nedenle ülkelerarası ekonomik yapı farklılıkları temel ekonomik amaçların gerçekleştirilmesinde uygulanacak iktisadi, mali ve parasal politika araçlarının seçimini de etkilemektedir.

Ekonomik yapıları ve buna bağlı olarak içinde buldukları iktisadi sorunları birbirinden farklı az gelişmiş ülkelerin bu sorunları çözebilmek için farklı yaklaşımlar ve politikalar benimsemeleri, değişik çıkış noktalarından hareket etmeleri doğaldır. Gelişmiş ülkeler uzun süre talep yetersizliğinden doğan işsizliği ve talep enflasyonunu giderici maliye politikası önlemleri uygulanmıştır. Oysa az gelişmiş ülkeler açısından ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek vergi önlemleri daha büyük bir önem taşımaktadır. Az gelişmiş ülkelerde öncelik verilmesi gereken ekonomik politika hedefleri gelir ve istihdam seviyesinde meydana gelen konjonktürel dalgalanmaların giderilmesi değil, gelişme sürecinin hızlandırılması, kronik işsizliğin ve kronik enflasyonun önlenmesidir. Azgelişmişlik sorunun çözümünde kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin mutlak miktarından çok, kamu hizmetlerinin miktarı, bileşimi, bölgeler ve kurumlar arası dağılımı; kamu gelirlerinin (özellikle vergilerin) tasarruf ve yatırım kararları, nisbi fiyatlar gibi iktisadi faaliyeti belirleyen değişkenler üzerindeki etkileri önem taşır.

Üretimin yeterince talebi karşılayamadığı, emek-yoğun teknolojilerle üretimin yapıldığı, gelir düşüklüğü nedeniyle yeterli birikim ve yatırımın olmadığı ve döviz darboğazı (dış açık değil) içinde bulunan bir az gelişmiş ekonomide talebi canlandırmak üzere geliştirilmiş ve sanayileşmiş ülkelerde uygulanan talep-ağırlıklı politikalarla ekonomik sorunların çözümünde başarılı olunacağı kuşkuludur. Bu nedenle arzın (üretimin) arttırılmasına yönelik çözüm önerileri az gelişmiş ülkeler açısından önem taşımaktadır.

Gelişmiş ülkelerde Keynesyen iktisattan kaynaklanan ekonometrik modeller yardımıyla ekonomik birimlerin gelecekteki davranışlarının biçimi ve yönü tahmin edilmeye çalışılır. Bu modeller sadece geleceği öngörmek için değil, ekonominin yapısını anlamak, çeşitli ekonomik politikaların sonuçlarını tahmin etmek ve belirli hedeflere ulaşmak için ne tür ekonomik ve mali politikalar izlenmesi gerektiğini saptamak için de kullanılır. Uygulanacak politikanın başarısı, ekonominin yapısal özelliklerinin ne ölçüde doğru olarak tanımlandığına bağlıdır. Ekonomik karar birimleri olarak kişilerin, ev idarelerinin ve işletmelerin davranışlarını yönlendiren saik ne olursa olsun bütün ekonomik birimler için geleceğin sağlıklı bir biçimde öngörülmesi alınacak kararların tutarlılığı bakımından vazgeçilmez bir zorunluluktur. İktisat politikalarının başarısı öncelikle “ekonominin yapısını” tanımlamaya bağlıdır. Ekonominin talep ağırlıklı ya da arz ağırlıklı bir yapıda olması, izlenecek ekonomi politikasının başarısını önemli ölçüde etkiler.

Gelişmiş ülkeler 1960'lı yılların sonuna kadar talep ağırlıklı Keynesyen ekonomik politikalar uygulayarak uzun süren bir büyümeyi gerçekleştirmişlerdir. Ancak

1970'li yıllardan başlayarak gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan iktisadi kriz (enflasyon, işsizlik, üretimsizlik düşüklüğü, dış açıklar) dikkatlerin ekonominin arz yönü üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerde gelir genellikle talep tarafından belirlenir ve üretim fonksiyonunun işlevi istihdamı belirlemektedir. Pek çok gelişmiş ülkede ise talep yetersizliğinden çok talep fazlalığından söz edilebilir. Asıl darboğaz arz yönündedir.² Tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıdan sanayi ağırlıklı bir ekonomik yapıya geçiş sürecinde olan ülkeler, üretim kapasitesini arttırabilmek için tasarruf ve döviz darboğazları ile karşılaşmakta, diğer yandan da kurulu kapasitesini tamamen kullanabilmek için gerekli kaynaklarını sağlamak için dış borçlanma yoluna gitmektedir.

Ekonomik büyümenin (üretimin toplam hacminin veya kişi başına miktarının) gerçekleştirilebilmesi için uygulanacak ekonomik politika araçları içinde hiç kuşkusuz en önemlilerinden biri maliye politikası araçlarıdır. Ülkelerin izleyecekleri maliye politikasının amaçları ve bu amaçların ekonomik yapıya uygunluğu, ekonominin ulaştığı gelişme aşamasına ve maliye politikasını yürüten karar organları tarafından benimsenmiş ekonomik ve sosyal amaçları göre değişiklik gösterecektir. Bu nedenle ülkelerin izledikleri maliye politikası amaçlara (ve araçların niteliği ile bileşimi) birbirinden farklıdır. Bununla birlikte maliye politikasının genel amaçları; ekonomik istikrar (enflasyon-deflasyonunun önlenmesi, tam çalışmanın sağlanması), büyüme ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır.³

Bu temel saptamayı yaptıktan sonra ekonomik gelişme sürecinin belli aşamalarını geçmiş, belli alanlarda da hala çok büyük sorunların yaşandığı ülkemizin karşı karşıya bulunduğu ekonomik darboğazların aşılmasında arz yönlü iktisat teorisinin getirdiği çözümlerin ne ölçüde uygulanabilir olduğu (veya olmadığı) konusunda belli bir görüş elde edebilmek için teorisinin analiz yöntemleri, amaçları ve araçlarının neler olduğunun bilinmesi önem taşımaktadır.

2. OLAYLARIN GELİŞİMİ

2.1. Klasik Gelenek

Klasik mali gelenekçilik anlayışına göre devletin "korucuyu" ve "düzen sağlayıcı" olma niteliği dışında ekonomik ve sosyal yaşama yapacağı her müdahale "doğal düzen" in işleyişini bozucu etki yapar. Piyasanın otonom güçleri; dış bir karışma olmadığı sürece ekonomik dengelerin kendiliğinden kurulmasını sağlar. Tam rekabet koşullarının bütün piyasalarda geçerli olduğu, ücret ve faiz oranları da dahil olmak üzere bütün mal, hizmet ve faktör piyasalarında fiyatların esnek olduğu, her arzın kendi talebini yarattığı ve paranın miktar teorisinin geçerli olduğu varsayımları klasik teorisinin hipotetik çerçevesini çizer. Bu varsayımlar altında ekonomi kendiliğinden dengeye kavuşacağı için de devletin ekonomiye müdahale etmesine gerek yoktur. Üstelik müdahale ekonomide durgunluk, işsizlik ve enflasyon gibi dengesizlik durumlarının ortaya çıkmasına da neden olur.

² Fahrettin Yağcı, *Türk Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Model Çalışması: Tem 1*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, İstanbul, 1982, s.4.

³ Sevim Görgan, *Maliye Politikası*, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1979, s.14.

Bu genel düşünce çerçevesi içinde tutarlı bir ekonomik politika yürütebilmek için; devlet bütçesi denk olmalı, kamu harcamaları hacimce küçük, vergiler düşük olmalıdır.⁴ Kamu harcamaları dolaylı vergilerle karşılanmalı, devlet kârlı olmadığı için özel kişilerin yapmadığı hizmetlerle, koruyuculuğun gerektirdiği (savunma, güvenlik, adalet gibi) harcamalar dışında kaynak kullanımına müdahale etmemelidir. Klasik maliye anlayışının ekonomide “devlet”in rolü ve görevleri konusundaki bu olumsuz yaklaşımının altında devletin niteliği hakkındaki olumsuz düşünceleri yatar.⁵ Klasiklerine göre; devlet kaynak tahsisini rasyonel biçimde yapamaz, kamu girişimciliği özel girişimden daha az başarılıdır. Bu nedenle devlet olabildiği kadar ekonomiye karışmaktan uzak durmalıdır.

2.2. 1929 Krizi ve Talebi Yönlendirici Politikalar

Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar klasik teori ve ondan kaynaklanan bu mali anlayış özellikle batı ülkelerinin ekonomilerine egemen oldu. Ancak bir yandan savaşın getirdiği yükler –savaşın finansmanı ve savaş sonrasının toplumsal ihtiyaçları– diğer yandan 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının getirdiği durgunluk piyasanın kendi doğal güçlerinin yardımıyla aşılamayınca klasik teorinin “kendiliğinden denge” düşüncesinin geçerliliğine olan inanç sarsıldı. Liberal anlayışın bir yansıması olan tarafsız devlet ve mali gelenekçilik büyük bir açmazla karşı karşıya kaldı. Savaşın getirdiği yıkımların onarılması, bozulan sosyal dengelerin yeniden kurulması büyük harcamalar yapılmasını gerektiriyordu. Artan işsizlik, endüstriyel üretimde görülen büyük düşüşler, borsa krizi, yaygın iflaslar ve dünya ticaret hacminin daralması biçiminde kendini gösteren bunalım “yeni çözümler” bulmanın gerekliliğini ortaya koydu.

Kapitalizmin tarihinde karşılaştığı en büyük kriz olarak değerlendirilen bunalımdan çıkılması için önce ABD’de “New Deal” programıyla talebi canlandırıcı politikalar uygulanmaya başladı. Geniş ölçüde kamu harcamalarının arttırılması temeline dayalı harcama programları yürürlüğe konuldu. Roosevelt’in ABD’de yaptığı uygulamaları Almanya’da Hitler, İtalya’da Mussolini uyguladı. Böylece kamu harcamaları politikaları ile batı ekonomileri istihdam düzeyini yükseltmeyi ve ekonomiyi canlandırmayı başardılar.⁶

2.3. Keynes ve Çözümleri

John Maynard Keynes’in 1936 yılında yayınladığı “İstihdam Fiat ve Para Genel Teorisi” kitabıyla kamu müdahaleleri yoluyla talebi yönlendirmeye dönük politikalar teorik bir temel kazanmış oldu.⁷ Keynesci politikaların; piyasa ekonomisinin kendi kendisini düzenleme konusunda başarısız olması karşısında, devletin ekonomiye müdahalesi ile ilgili geleneksel neo-klasik iktisat teorisinin öngörülerinin aksine, ideal rekabetçi koşullarda bile ekonomiyi dengeye getirecek fiyat uyum mekanizmalarının bulunmaması ve dengesizlik eğilimlerinin kalıcı olması karşısında devletin piyasaların işleyişine müdahalesi Keynesci politikaların temelini oluşturur.

⁴ Maurice Duverger, *Finances Publiques*, PUF, 1968, s.5.

⁵ Alain Barré, *Les Institutions Financiers*, Cilt:1, 2. Baskı, Dalloz Paris, 1972 s.25.

⁶ Bernard Rosier, *Croissance et Crises Capitalites*, Deuxieme éditions, PUF, Paris, 1984, s.245.

⁷ Jean Pisani-Fery, *L’Epreuve Americaine-Les États-unis et le libéralisme*, Syros-Alternatives, Paris, 1988, s.51.

Nitekim “maliye politikası” deyiminden genellikle devletin yalnızca tam istihdamı ve/veya fiyat istikrarını sağlamak üzere aldığı önlemler anlaşılır. Keynes, ekonomide, piyasa güçlerinin spontane hareketleriyle giderilemeyecek yapısal bir işleyiş bozukluğu bulunduğunu öne sürer ve bu aksaklıkların giderilmesi için devlet müdahalesini zorunlu görür.⁸ Kamu harcamalarının artırılmasıyla ortaya çıkan yeni satın alma gücü, özel kesimin ürettiği mallara olan talebin artmasını sağlar. Sonuçta üretim ve kârlar artar. Piyasada yeni iş imkanları doğar, böylece ekonomi canlılık kazanır. Kamu harcamaları ve vergilerin hacmi ile bunların bileşimlerini ayarlayarak oluşturulacak maliye politikalarıyla durgunluk dönemlerinde toplam talebi arttırmak ve işsizliği gidermek, enflasyon dönemlerinde de toplam talebi kontrol ederek fiyat artışlarını önlemek mümkün olur.

1930’lu yılların eksik tüketim veya fazla üretim koşullarına bir tepki olarak doğan Keynesyen teori, ekonomide üretim ve tüketim faaliyetlerine katılan ekonomik birimlerin çalışma koşullarını yeniden düzenleyerek ekonomik bunalımdan çıkışta belirleyici bir rol oynamıştır. Keynesyen teori çerçevesinde devletin, tam istihdama ulaşılabilmesi ve sürdürülmesi için piyasaya her türlü devlet müdahalesinden soyutlanması bir ekonomi politikası uygulamaktan vazgeçmesi gerekiyordu. Artık devlet tarafsız bir konumda değil, tam istihdamı gerçekleştirmek gibi yeni bir rol üstlenmiş bulunmaktadır. Keynesyen ekonomi politikası, toplam talebin yönlendirilmesi amacıyla devletin ekonomiye müdahalesi biçiminde uygulamaya girdi. Talep ağırlıklı politikalar büyük bunalımın zihinlerde bıraktığı kuşku içinde, kamu ve özel harcamaların kısılmasıyla durgunluğa girilebileceği korkusu yüzünden faiz hadlerinin düşük tutulması biçiminde yürütülen ucuz para politikası, yaygın olarak sosyal güvenlik kurumları, büyük hacimli sübvansiyonlar, aşırı boyutlara ulaşan silahlanma harcamaları biçiminde kendini gösterdi.

3. 1970’Lİ YILLARIN BUNALIMI

Ancak, petrol fiyatlarının 1974’de % 400 oranında artırılması, ABD başta olmak üzere sanayileşmiş ülkelerin ucuz petrole göre oluşturulmuş üretim yapılarını zorlamıştır. Kârların ve ücretlerin gerçek değerinin düşmesini engelleyen güçler ise petroldeki faaliyet artışlarını maliyetlere yansıtışlar ve enflasyonu hızlandırmışlardır. Esnek olmayan bir talep yapısına sahip bir ürün olan petrole yapılan ödemeler, ithalatçı ülkelerdeki satılma gücünün büyük bir bölümünü emerek, diğer mallara olan talebi önemli ölçüde azaltmıştır. 1971 Ağustos’unda ABD ödemeler bilançosu cari işlemler dengesinin 1983 yılından bu yana ilk kez açık vermesi karşısında Bretton Woods antlaşmasıyla yürürlüğe girmiş olan “ayarlanabilir sabit kur sistemi”ne dayalı uluslararası para sistemi –Dolar/altın konvertibilesinin kaldırılmasıyla- sona erdi.⁹ Doların altına konvertibilesinin kaldırılmasıyla oluşan uluslararası parasal kriz, ellerinde büyük dolar rezervleri bulunan ülkelerin dolardan kaçarak altına ve/veya mala yönelme eğilimi içine girmelerine neden oldu. Dolardan kaçışın uluslararası mal piyasalarında yol açtığı olağanüstü talep ise az gelişmiş ülkelerin 1972-1973 yıllarında büyük ihracat kazançları elde etmelerini sağladı. Ancak bu gelişme kısa süreli oldu. 1974 yılındaki birinci petrol şoku sonrasında yeni sanayileşen ülkelerin ellerinde biriken rezervlerin

⁸ John Maynard Keynes, *İstihdam Faiz ve Para Genel Teorisi*, (Çev: Asım Baltacıgil), Minnetoğlu Yayınevi, İstanbul, 1980.

⁹ Nazif Ekzen, “Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi Başında Döviz Kuru Politikası Sorunu”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 37 (Ocak-Şubat 1979), s.51.

erimesine ve bu ülke ekonomilerinin darboğazlara girmesine yolaçtı.¹⁰ Diğer yandan dolardan kaçışın etkisiyle altın fiyatları olağanüstü ölçülerde yükseldi. İşsizlik oranlarında büyük artışlar ortaya çıktı. Büyüme hızı düştü ve atıl kapasiteler oluşmaya başladı. Bu yeni gelişim hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde etkili oldu. Batı'daki bunalım ulusal düzeydeki düşük büyüme, işsizlik ve enflasyon; uluslararası düzeyde yüksek enerji maliyeti, para ve finansman rejiminde istikrarsızlıklar ve yeni korumacılık biçiminde ortaya çıktı. Daha önce örneği görülmemeyen biçimde ortaya çıkan bunalım "stagflasyon" olarak adlandırıldı.

1973 sonlarından itibaren gelişmiş/azgelişmiş merkezi planlı piyasa ekonomisi ayrımı yapmadan yayılan bunalım 1979-80 yılları arasındaki ikinci petrol krizi ardından uluslararası piyasada faiz hadlerinin ABD'deki faiz hadleri artışını izleyerek yükselmesi uluslararası piyasada biriken fonların ABD'ne akmasına yol açtı. ABD bütçesinin vermesi ve uygulanan sıkı para politikası faiz hadlerinin artışına neden oluyordu. Bu gelişmelere paralel olarak dünya ticareti daraldı, işsizlik arttı, enflasyon hem sanayileşmiş ülkelerde hem de azgelişmiş ülkelerde yükselmeye başladı.

Bunalım 1929 krizinden çok farklı bir biçimde gelişti. Büyük atıl kapasitelere ve işsizliğe rağmen enflasyon artmaya devam ediyordu. Burada Keynesyen teorisinin çözümlerini kullanarak talep genişletici politikalar ile enflasyonla mücadele edilemiyordu. Nisbi mal ve hizmet fiyatları, nisbi döviz fiyatları ve faiz hadlerinde sürekli değişimler meydana gelirken, Keynesyen teoride bunlar veri kabul edilirdi. Enerji kıtlığı ve artan enerji fiyatları bütün ülkelerde üretimi etkileyen önemli bir darboğaz olarak ortaya çıkarken, Keynesyen teoride bunun herhangi bir çözümü bulunmuyordu.¹¹

Keynesci teori, fazla üretim ve eksik tüketim konularına çözüm getirirken, kârların düşmesi eğilimini hızlandırmıştır. Ortaya çıkan krizi tanımlayan en belirgin unsur; kâr haddinin düşmesidir.¹² Bu gelişmede giderek büyüyen yatırımların olağanüstü boyutlara ulaşan maliyeti kadar, genişleyen uluslararası piyasadaki sert rekabetin kar marjlarını azaltmasının da rolü olmuştur.¹³

Ayrıca 1970'li yıllar bunalımı –azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından- dış borçların artması biçiminde de kendini gösterdi. Borçlu ülkelerin dış açıkları, dış borçlarının giderek ağırlaşmasına yol açtı. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dalgalı faizli banka borçları ve dolar üzerinden borçlanmanın arttırdığı borç ödeme yüküne, petrol fiyatlarındaki yükselmenin getirdiği yükler eklenince petrol ihracatçısı pek çok ülke dış borçlarını ödeyemez duruma düştüler. Borçlu ülkeler borçlarını ödemek isteseler bile, bunalım nedeniyle zaten iyice daralmış olan batılı ülke pazarlarına –sert koruma önlemleri yüzünden- borçlarını ödeyebilecek ölçüde ihracat yapamıyorlardı. Bu gelişmeler 1979 yılından başlayarak "dünya borç

¹⁰ A.g.m.

¹¹ Gülten Kazgan, "Çağdaş Bunalım Keynes'i Tahtından İndiriyor", *Para-Kredi Dergisi*, Mart 1982, s.5.

¹² Çağlar Keyder, "Kriz Üzerine Notlar", *Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım* içinde Yurt Yayınları, Ankara, 1984, s.43.

¹³ İlhan Lütem, "Dünya Ekonomi Bunalımı ve Türkiye", *Milliyet*, 17.11.1981

ekonomisi”¹⁴ olarak nitelenen bir sürecin başlamasına neden oldu. Dış ekonomik ilişkilerde “Uluslararası Keynescilik”in etkisi de böylece sona ermiş oldu.¹⁵

Sonuç olarak bir tarafta içerde piyasaların doyması, kapasite kullanımının sınırına gelinmesi, mevcut teknolojilerin tükenmesi diğer yandan uluslararası ekonomik konjonktürü tersine çeviren bir dizi yoğun dış şokların (petrol krizi, uluslararası parasal sistemin çöküşü, tarım sektöründeki olumsuz gelişmeler) yaşanması İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde batı ekonomilerinin tarihte benzeri görülmedik bir biçimde sürdürdükleri büyüme (ortalama yılda % 4,5) oranının yarı yarıya azalmasıyla 1970’li yıllarda refah döneminin sonuna gelindi. Özellikle verimlilik ve büyüme hızındaki düşüşler toplum kesimleri arasında daha önce sağlanmış olan uzlaşmayı da sona erdirdi.¹⁶ 1970’li yıllara gelindiğinde yukarıda belirtmeye çalıştığımız gelişmelerin etkisiyle ekonomik büyümeyi sağlayan faktörlerin ortadan kalkmasıyla birlikte gelişme düzeyleri farklı bir çok piyasa ekonomisinde –verimlilikteki azalmaya paralel- büyüme hızları düşmüş, enflasyon ve işsizlik oranları artmıştır.

1970’li yıllar bunalımının iki önemli sonucu olmuştur. Bunlardan biri, ekonominin işleyişi konusunda Keynesyen teorinin içeriği ile ilgili, diğeri de iktisat politikalarını kararlaştırmak ve uygulamak durumunda olanların davranışlarında ortaya çıkan gelişmelerdir: İlk olarak bunalımla birlikte Keynesci politikaların yaşanan ekonomik güçlüklerle çözüm getirememesi, ekonominin temel sorunlarına teorik olarak mümkün, pratik olarak uygulanabilir çözümlerin getirilemeyişi yeni yöntem arayışlarını gündeme getirmiştir. İkinci olarak da Keynesçi yöntemlerin biçimlendirdiği sosyo-ekonomik yapının değiştirilerek yeni normlara dayalı bir düzenlemeyi gerçekleştirmektedir. Bu normların temel özelliği; serbest piyasa ekonomisine dönüşü ve devletin her alana yayılan müdahale ve düzenlemelerinin azaltılması (yasal kurumsal serbestleşme) biçiminde somutlaşan yapısal dönüşümü gerçekleştirecek nitelikler taşımasıdır.¹⁷

4. 1970’Lİ YILLAR BUNALIMINA YOL AÇAN SORUNLAR

Keynesyen iktisadın yerine alternatif çözüm arayışlarının gündeme gelmesine yol açan kriz göstergelerinin en önemlileri; ekonomik büyümedeki azalma, verimlilikte görülen büyük boyutlu düşüşler, kamu kesiminin büyümesi, enflasyon ve işsizlik oranlarında görülen eş-zamanlı artışlardır.

4.1. Ekonomik Büyümenin Yavaşlaması

Gerek ABD’de gerekse sanayileşmiş öteki ülkelerde büyüme hızında ortaya çıkan gerilemeyle ilgili farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Büyüme hızında ortaya çıkan düşüşler önce kapitalist ekonominin yapısında varolan devresel iniş-

¹⁴ Mario Detiove-Jean Mathis, *Le Systeme Monétaire International*, Dunod, Paris, 1984, s.201.

¹⁵ Gülten Kazgan, *Ekonomide Dış Açık Büyüme*, Altın Kitaplar Yayınevi, Bilimsel Sorunlar Dizisi, İstanbul, 1985, s.91.

¹⁶ Bernard Rosier, *Les Theories des crises économiques*, Editions La Decouverte, La Collection “Reperes” Paris, 1988, s.89.

¹⁷ Coşkun Can Aktan, “Reaganomics Thatcherism ve Özel Ekonomisi”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, C: 25, S: 10, s.47-48.

çıkışlara bağlandı, sonra ülkelerin pahalı petrolle üretim yapmakta karşılaştıkları güçlüklerin büyüme hızını olumsuz yönde etkilediği görüşü önem kazandı. Genel kabul edilen görüşe göre ise; İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülen büyüme tarihsel bir istisnadır ve bir çok unsurun bir araya gelmesinin ortaya çıkardığı bir olgudur. Bugünkü büyüme bunalımına yol açan nedenler devresel değil yapısaldir.¹⁸

Tablo: 1'de yer alan büyüme hızı ile ilgili oranlar 1960 yılından başlayarak çeşitli dönemler ortalaması olarak gösterilmiştir. Tablo'da yer alan verilere göre büyüme hızları 1974 yılından başlayarak düşmeye başlamaktadır. Birinci petrol şokundan (1973 sonu) sonra ve özellikle 1975 yılında Japonya hariç bütün sanayileşmiş ülkelerde büyüme hızları negatif değerler olarak gerçekleşmiştir. Aynı yöndeki gelişme ikinci petrol şokunu izleyen 1981 yılına ait büyüme hızı gerçekleştirmelerinde de görülmektedir. 1981 yılından Japonya'nın % 2,9, ABD'nin % 1,9 ve İrlanda'nın % 1,7'lik büyüme hızları dışında diğer sanayileşmiş ülkelerde büyüme hızı oranı negatif değerlere inmiş bulunmaktadır. Dönemler itibariyle incelendiğinde 1960-65 arasındaki beş yıllık dönemde 11 ülke ortalaması % 5,3 iken 1974-1979 dönemi ortalaması % 2.8'e (yaklaşık % 50 oranında azalma) kadar gerilemiştir.

4.2. Verimlilikte Görülen Düşüşler

Batı ekonomik büyümesinin itici gücünü oluşturan verimlilik artışında görülen düşüşler, ekonomik gerilemenin diğer bir önemli göstergesidir. Tablo: 2'de görüleceği gibi beş büyükler olarak bilinen sanayileşmiş ülkelerde gözlenen verimlilik düşüşü 1960-1973 ortalamasına göre, 1973-1971 döneminde ortalama % 4,5'tan % 1,8'e gerilemiştir. Japonya'daki verimlilik düşüşü (1960-73 ortalaması % 8,6'dan 1973-81 döneminde % 2,9'a gerilemiştir) oldukça dikkat çekicidir.

Batı ekonomilerinde verimlilik azalmasına yol açan pek çok nedenden biri, sanayinin rolünün hizmet sektörü lehine azalmasıdır.¹⁹ Ekonomi içinde ağırlığı artan hizmet sektörü, teknolojik gelişmeye, dolayısıyla verimlilik artışına yapısal olarak sanayi kadar elverişli değildir.

4.3. Kamu Kesiminin Büyümesi

Keynes'in 1929 bunalımından sonra ortaya çıkan yetersiz talepten kaynaklanan ekonomik durgunluğun giderilmesinde kamu harcamaları yoluyla ekonomiye müdahalede bulunmak gerektiği yolundaki görüşleri, dünyanın pek çok ülkesinde kamu harcamalarını hem miktar hem de GSYİH'ya oranları itibariyle yükseltmiştir.

Kamu Maliyesi teorisinde devlet harcamalarının artışına yol açan nedenlerin yanında, devletin ekonomideki ağırlığının artmasına yol açan gelişmeler de önemli

¹⁸ Benzer görüşler için bakınız:

- * İlhan Lütem, "Dünya Ekonomi Bunalımı ve Türkiye", Milliyet, 17.12.1981.
- * Jean Fourastie", 2001 Uygurluğu, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi Dizisi, İstanbul, 1991, s.61
- * Fritjof Capra, Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, s.219-276.
- * Bernard Rosier; Les Theories des crises économiques, La Decouverte, La Collection "Reperes", 1988, s.84-86

¹⁹ İlhan Lütem, a.g.m.

tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Tablo:4'den izlenebileceği gibi kamu harcamaları GSMH'nın yüzdesi olarak artış eğilimi içindedir. Özellikle Fransa, İngiltere ve Almanya'da kamu harcamalarının sürekli biçimde arttığı gözlenebilir. Örneğin Fransa'da 1960 yılında % 34,6 olan kamu kesimi büyüklüğü 1980 yılında % 49,6'a yükselmiştir.

4.4. Stagflasyon

1970'li yıllarda ekonomik durgunluğa yol açan gelişmelerden en önemlisi – daha önce bilinenlerin tersine- hem fiyat artışlarının hem de işsizliğin aynı anda bir arada bulunmasıdır. Benzeri daha önce hiç görülmemeyen²⁰ bu durumu belirtmek üzere (durgunluk içinde enflasyon) stagflasyon kavramı kullanılmaktadır.

Tablo: 2'de yer alan sanayileşmiş başlıca ülkelerin işsizlik oranlarıyla, Tablo: 5'teki enflasyon oranları karşılaştırıldığında 1970'li yıllar bunalımını simgeleyen yüksek fiyat artışları ve yüksek işsizlik oranları olgusunu aynı ülkelerde birarada görmek mümkündür. Tablo: 5'in incelenmesinden de görüleceği üzere enflasyon 1973-79 ortalaması olarak % 5,9'dur. 1960-68 döneminde % 3,1 olan enflasyon 1979-83 dönemi ortalaması olarak % 8,6'a yükselmiş bulunmaktadır. Enflasyon oranlarında görülen bu artışın en önemli nedeni petrol fiyatlarında görülen artışlardır. 1973 ve 1979 sonlarında petrol fiyatlarında meydana gelen olağanüstü fiyat artışları doğrudan fiyatlar genel seviyesine yansımıştır. 1970'li yıllarda stagflasyonun oluşumuna yol açan ilk neden petrol fiyatlarında görülen olağanüstü artışlardır. Diğer bir neden olarak da 1970'li yıllarda uygulanan talep genişletici politikalar olduğu öne sürülmektedir.²¹

Keynesyen ekonomik teori, ekonomik istikrar için kullanılacak maliye politikası çerçevesinde, enflasyonu önlemek üzere vergi oranlarını arttırmak veya kamu harcamalarında azaltmalar yaparak bütçe fazlası oluşturulmaya çalışılır. Böylece maliye politikası ekonomik faaliyetleri daraltıcı bir biçimde uygulanır ve enflasyon kontrol altına alınmaya çalışılır. Ekonomik durgunluk (depresyon) dönemlerinde de devlet vergi oranlarında indirimler yaparak veya transfer harcamalarının ağırlıklı olarak yer aldığı kamu harcamalarını arttırarak özel tüketim ve yatırımları teşvik ederek ekonomik canlanmayı gerçekleştirmeye çalışır.²² 1970'li yıllar bunalımını değerlendiren iktisatçılar, krizin kaynağında, Keynesyen maliye politikası uygulamalarının bulunduğunu belirtmektedir.²³

Toplumun tasarruf eğilimlerini ne yönde etkileyeceği konusu üzerinde durulmaksızın sadece enflasyonist baskıları ortadan kaldırmak amacıyla vergi oranlarının artırılması –yeterli birikim olmaması nedeniyle- yatırım oranlarını düşürmüş ve

²⁰ İşsizlik ve enflasyon konusunda yaşananların bilinenleri doğrulamadığı 3 şok bknz: Emre Gönensay, "Bir Dönüm Noktası mı?", *Tercüman*, 24 Haziran 1981.

²¹ Coşkun Can Aktan, "Talep Yönlü İktisat ve 1970'li Yılların İktisadi Sorunları", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, C.28, S.3 (Mart 1991) s.41

²² İsmail Türk, *Maliye Politikası (Amaçlar ve Araçlar) ve Çağdaş Bütçe Teorileri*, Doğan Yayınevi, Ankara, 1975, s.105, 114, 137-163.

²³ Henri Lepage, *Demain Le Liberalisme*, Hachette/Pluriel, Paris, 1983. içinde "Pourquoi L'Etat Croit Trop" s.146-191 ve Henri Lepage, *Demain le Capitalisme*, Hachette/Pluriel, Paris, 1983. içinde "Les cout de L'interventionnisme Public" s.219-262.

sonuçta işsizlik ortaya çıkmıştır. Petrol fiyatlarında meydana gelen olağanüstü artışlar üretim maliyetlerini arttırarak, maliyet enflasyona yol açarken, aynı zamanda da yüksek işsizlik oranlarının varlığı Keynesyen iktisadi görüşü bir açmazla karşı karşıya getirmiştir. Keynesyen görüş; ücret değişme oranını işsizliğin bir fonksiyonu olarak değerlendiren Phillips eğrisi yaklaşımı ile uyum içindedir. Keynesyen teoride ücretler içsel bir değişken olarak tanımlanmaktadır. Böylece Phillips Eğrisi enflasyonla –işsizlik arasındaki dönüşümün açıklanmasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Phillips Eğrisi'nin en önemli sonucu belli bir işsizlik oranının, belli bir ücret artışı onanına denk geldiği görüşünden hareketle; düşük işsizlikle düşük enflasyon oranının aynı anda gerçekleşmeyeceğini varsaymasıdır. Bir başka öngörü de yüksek enflasyonun işsizliği düşüreceğidir. Fakat özellikle sanayileşmiş batı ülkelerinde 1970'li yıllarda ortaya çıkan gelişmeler işsizlikle enflasyon arasında ters yönlü bir ilişkinin varolduğu yolundaki görüşleri temelden sarsmıştır. Sonuçta Keynesyen teorisinin talebin yönlendirilmesine dayalı yaklaşımları terk edilerek arzın arttırılması gerektiği yolundaki arz iktisadının görüşleri gündeme gelmiştir.

5. ARZ YÖNLÜ İKTİSADIN GELİŞİMİ

Bu çalışmanın amacı arz yönlü iktisat teorisini ne sanayileşmiş batı ekonomilerinin 1970'li yıllarda karşılaştığı sorunların çözümüne sihirli çözümler getiren bir teori olarak sunmak, ne de arz ekonomisinden kaynaklanan iktisat politikalarının en etkin çözümler olduğunu kanıtlamaktadır. Asıl amaç, iktisadın bir bilim olarak ortaya çıkışından günümüze kadar tartışılan ve bugün de tartışılmakta olan rekabetçi piyasa ekonomisi düzeni içerisinde “devletin” yeri, rolü ve görevleri ne olmalıdır? sorusuna arz ekonomisinin verdiği cevapları ortaya koymak, teoriyi ve bu teoriden kaynaklanan politikaların mümkün olan en iyi tanımını yapmak ve çözümlerini belirtmektedir. Özellikle arzın arttırılmasına yönelik çözüm önerileri bağlamında “vergî politikası” ve “bütçe politikası” ile ilgili yaklaşımlarını açıklamaktadır. Arza ağırlık veren iktisadi ve mali politikaların yeniden gündeme gelmesi, ekonomi politikalarının daha geniş bir perspektiften görülmesini sağlamış, serbest piyasa sisteminin daha etkin işleyişini sağlamaya dönük yeni bir bakış açısı getirmiştir.

5.1. Teorik Yaklaşım

Arz ekonomisinin kavramsal kaynakları neo-klasik gelenek içinde yer alır. Devletin ekonomik politikasına neo-klasik analiz metotlarını uygular. Bir ekonomik doktrin olarak arz iktisadının geçmişi oldukça eskilere uzanır. Arza öncelik tanıyan klasik geleneğin Adam Smith ve Jean B. Say ile başlayan, marjinalist dönüşümle devam eden, Alfred Marshall, Arthur C. Pigou ve Vilfredo Pareto'nun eserleriyle neo-klasik okulun doğuşunu gerçekleştiren –günümüzde Milton Friedman; Friedrich V. Hayek tarafından temsil edilen- İkiyüz Yıllık Klasik Liberal Ekonomi anlayışının yüzyılımızda yeniden keşfedilmesidir.²⁴ Arz yönlü ekonominin temel teorik analizi ile ilgili asıl soru şudur; devletin gelir ve harcama politikaları nasıl olmalıdır?²⁵ Arz iktisadi genel ekonomik denge üzerinde kamu harcamalarının ve devlet gelir politikaları

²⁴ Norman B. Ture, “Les –Antecedents Theoriques de L'Economie de L'Offre”, L'Economie de L'Offre, Der: David G. Roboy, Paris, Economica, 1984, s.34.

²⁵ David Raboy, Introduction a L'Economie de L'Offre, Der: David G. Raboy, Paris, Economica, 1984, s.7.

nın etkilerinin incelenmesi görüşünden hareket eder. Arz iktisadı kısa dönemli ve talebin uyarılması temeline dayalı Keynesyen teoriye karşıdır. Kamu harcamalarının miktarının değiştirilmesi yoluyla ekonomik faaliyetlerin düzeyini etkilemek mümkün değildir. Bu görüşün doğal uzantısı da bütçe çoğaltanının etkisiz oluşudur.²⁶

Keynesyen teori, klasik teorinin arza tanıdığı önceliğe bir tepki olarak ortaya çıkmıştır ve Keynesyen devrimle birlikte üretim ve fiyat düzeyini belirleyen temel etkenin toplam talep olduğu düşüncesi öncelik kazanmıştır. Keynesyen devrimle arz iktisadı bir süre unutulmuş, ancak Keynesyen iktisadın ağırlığını yitirdiği 1970'li yıllarda yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Arz yanlıları, arza talepten daha fazla önem atfeden klasik gelenekle yeniden ilişki kurarlar. Asıl üzerinde durulan konu; piyasa sisteminin etkin bir biçimde işleyişini kolaylaştıracak önlemler ve uzun dönemde üretimi potansiyel olarak genişleme sınırının en üst noktasına çıkaracak ekonomik yapıyı gerçekleştirmektedir. Arzu engelleyen bağları ortadan kaldırmak için, nisbi fiyat yapısını bozan ve sonuçta kötü bir kaynak tahsisine yol açan ve genellikle devlet müdahalesinden kaynaklanan bütün olumsuz faktörlerin yok edilmesi gerekir.

Arz yönlü iktisat piyasa sisteminin başarısını klasik iktisat teorisinin de a priori olarak benimsediği bazı temel prensiplere bağlar.²⁷ Bu ilkeler şunlardır:

a. Piyasa sistemi kaynak tahsisinin en etkin aracıdır.

b. Piyasa istikrarlı bir mekanizmadır. Çünkü arz ve talep hareketleri sonucunda piyasadaki nicelikler karşılıklı dengeye kavuşur.

c. Piyasa, fiyat değişmelerine oldukça hızlı bir uyum gösterir.

d. Bilgilenme maliyetlerini de katarak piyasa mekanizmasının az çok denge-
de olduğu kabul edilebilir.

e. Kişiler ve işletmeler rasyonel hareket ederler ve normal olarak optimizasyon (kar-fayda) davranışı içinde bulunurlar.

Arz yönlü iktisat; Jean B. Say'm ünlü "Mahreçler Kanunu"nu güncelleştirmiştir. Say'a göre "mallar eninde sonunda diğer mallarla ödenir. Böylece insan arzularının tatminini sınırlayan tüketme gücü değil, üretimdir. İnsan istekleri ise sınırsızdır. Tüketim arzusunun uyarılmasında değil, üretim araçlarının arz edilmesindeki güçlükler nedeniyle, sadece üretimin teşvik edilmesi alım-satım yapmak için yeterli değildir. Üretim mübadele araçlarını tek başına sağlar. Böylece iyi hükümetin amacı üretimi uyarmak, kötü hükümetin ise tüketimi teşvik etmektir".²⁸

Endüstrileşmiş ülkelerin 1971-73 yıllarında yaşadıkları ekonomik "canlanma"nın ardından 1973-74 petrol krizinden itibaren kamu harcamaları yoluyla talep üzerinde yapılan ayarlamaların ekonominin canlanmasında yetersiz kalması, 1979 yılındaki ikinci petrol şoku sonrasında enerji maliyetlerinde meydana gelen yükselmelerin, petrol ihra-

²⁶ Denise Flouzat, *Economie Contemporaine*, Tome:3, Croissance, crise et strategies économiques, Presses Universitaires de France, Paris, 1988, s.317.

²⁷ Raboy, s.34.

²⁸ Bruce R. Bartlett, "Arza Dayalı İktisat"; (Çev: Süreyya Sakıncı), *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, C:2 (Şubat 1987) s.31.

catçısı ülke ekonomilerinde giderek artan bir önem kazanması, dış ticarete sınırların açılmasıyla üçüncü dünyanın genç uluslarının piyasaya girmesi ile oluşan rekabet ortamı, fiskal ve parafiskal baskıların ortaya çıkardığı oluşum, batılı ülkeleri, ekonomilerinin arz yönü ile –yani işgücü ve işletmelerin etkinliği- ilgilenmeye yöneltti.

Arzı arttırmaya dönük politikalar kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının azaltılmasında birinci sırada öncelik verir. Arz yönlü ekonomik düşüncüyü savunanlara göre Keynesyen ekonomik müdahale, ekonomik hayatta insanların bütün dinamiklerini yoketmekle sonuçlanmıştır. Burada bir tür “koruyucu devletin bunalımı” söz konusudur.²⁹ Ekonomik krizin çözümünde kamu harcamalarının ve sosyal güvenlik harcamalarının artırılması etkisiz kalmaktadır. Ekonomik büyümenin yeniden gerçekleştirilebilmesi için “koruyucu devlet”in sona ermesi gerekmektedir. Devletin “koruyucu” rolünün ortadan kalkmasıyla birlikte bazı ek yararlar ortaya çıkacak, toplum bazı yüklerden kurtulmuş olacaktır.

Arz yönlü iktisadın ekonomik etkinliği gerçekleştirmede önerdiği temel politika aracı “vergi oranları”dır. Vergi oranlarının bir ekonomi politikası aracı olarak kullanılmasıyla ilgili ilk görüşler Colin Clark tarafından önerilmiştir. Clark’a göre yüksek vergi oranları tasarrufu ve çalışmayı azaltacak, üretimi ve arzı daraltacak, bu yolla da toplam talep-toplam arz dengesini bozarak enflasyona yol açacaktır.³⁰ Clark’ın milli gelirin % 25’i oranında bir verginin enflasyona sebep olmayacağı, bunun daha üstündeki oranların enflasyonist olacağı yolundaki görüşleri o dönemdeki mali politikaları etkilememiştir. Ancak konu günümüzde yeniden güncellik kazanmıştır.

5.2. Arz-Yönlü İktisat ve Ekonomik Denge

Arz-Yönlü iktisadın kolay erişilebilir, sistematik bir bütünlük içinde değerlendirilmesi oldukça zordur. Genel ve tutarlı bir teorik içeriğe de sahip olduğu söylenemez. Bununla birlikte dayandığı temel ilkeleri ana çizgileriyle incelemek mümkündür.

Daha önce de belirtildiği gibi arz yönlü iktisat yeni bir teori değildir. Klasik teorinin üretime dönük görüşlerini yeniden gündeme getirme çabasıdır. Arz-yönlü iktisatçıları klasik makroekonomik teoriyi (Say Yasası dahil) temel alırlar. Eğer piyasada kendi başına bırakılırsa üretim, harcadığı zaman üretilen tüm malların satılmasına yetecek kadar gelir (ücret, kar, rant) yaratacaktır. Kapitalist piyasa ekonomisi gayri iradi işsizliğin hiç var olmadığı sürekli bir denge içindedir. Arz-yönlü analizde tasarruf ile yatırım arasında kavramsal hiç bir fark yoktur. Odak noktası uzun dönemli ekonomik gerçekleştirmelerle ilgilidir ve kısa dönemli istikrar sorunlarıyla ilgilenilmez.

Arz-yönlü iktisat, neo-klasik mikroekonomik teorinin gelişmiş kapitalist toplumlardaki iktisadi davranışları yeterli biçimde açıkladığını varsaymaktadır. Tipik firma büyük bir şirket olarak değil, tekil girişimcinin firması olarak düşünülür,

²⁹ Ahmet Silem, *Introduction a L'Analyse Economique*, Armand Colin, Paris, 1989, s.50.

³⁰ Üren Arsan, *Vergi Yükü Üzerine Bir İnceleme*, (Teori-Metodoloji ve Türkiye'ye Ait Bazı Hesaplamalar), Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayını, Ankara, 1975, s.46.

monopolcu kapitalizmin ayırıcı özellikleri kabul edilmez. Büyük şirketlerin piyasa gücünün sonuçları, fiyatlama, üretim ve istihdam kararları üzerindeki etkileri tümüyle ihmal edilir. Nisbi fiyatlar; kişilerin ve işletmelerin ekonomik kararlarının temel belirleyicisi olarak kabul edilir. Gelir dağılımının marjinal üretkenliğe dayandığı ileri sürülür.

Devlet müdahalesinin ekonomideki ilk etkileri nisbi fiyatlarda ortaya çıkan değişmelerle kendini gösterir. Bu değişimin doğal uzantısı da fiyat değişmeleri karşısında kişilerin davranışlarında görülen tepkidir. Müdahale sonucu nisbi fiyat yapısında ortaya çıkan değişiklik; üretim faktörlerinin kullanımında, ekonomik faaliyetin miktar ve bileşimindeki değişmeleri de beraberinde getirir. Nisbi fiyatlarda ortaya çıkan değişmelerin daha sonra gelir değişmesi biçimine dönüşmesi, arz yönlü iktisadın ekonomik değişmeyi açıklamada kullandığı ana kurallardan biridir. Fiyat sisteminde ortaya çıkan değişmeler devletin ekonomik faaliyetlerinin "birincil etkilerini" gelirlerde görülen değişmeler de "ikincil etkileri" gösterir.³¹ Devlet müdahalesi ekonomide fiyat etkisi yoluyla öncelikle kaynakların dağılımını değiştirir. Kaynakların dağılımı değişince gelir dağılımı da değişir. Arz yönlü teori bu görüşü ile Keynesyen teorinin devletin kullanacağı müdahale araçlarıyla, ekonomide, reel gelir düzeyini doğrudan etkileyeceği düşüncesini reddetmiş olmaktadır.

Devletin gelirlerde birincil etkiler yaratabilmesi için, doğrudan üretim faktörlerinin miktarını veya etkinliğini değiştirmesi gerekir. Ancak kamusal müdahaleler yoluyla ekonomideki üretim faktörlerinin miktarını ve verimliliğini etkilemek söz konusu değildir. Üretim kaynaklarının miktarı ve etkinliği, her girdinin bir biriminin reel fiyatı (yani elde edilen gelir) değiştirilebilirse artar. Devletin ekonomiyi etkilemesinin en etkin ve belirleyici yolu; marjinal vergi oranlarını değiştirmek, böylece, ekonomik tercihleri biçimlendiren (özendiren veya caydırıcı yönde etkileyen) vergi sonrası nisbi fiyatlar, marjinal vergi oranlarından büyük ölçüde etkilenirler.

Marjinal vergi oranlarındaki değişikliklerin yarattığı nisbi fiyat değişmeleri, ekonomik davranışları etkilediğine göre, vergi değişikliklerini mali ve ekonomik analizi bu uyarılmış davranış değişiklikleri gözönünde tutularak yapılmalıdır. "Türü ne olursa olsun her vergi, niteliği gereği bazı üretim faktörlerinin maliyetini diğer şeylerin maliyetine göre değiştirecektir. Sonuçta üretim faktörlerine yönelik talebin kompozisyonunda ve alternatif kullanım alanları arasındaki dağılımında değişmeler ortaya çıkacaktır. Örneğin; işgücünün maliyetini boş vakte göre azaltan bir vergi indirimi, emek arzın artmasına yol açacak, -diğer koşullar değişmek üzere- üretim, reel gelir ve dolayısıyla toplam talep artacaktır. Toplam talepteki bu artış; vergi indiriminin bütçe açığı üzerindeki etkisinden değil, vergi indiriminin çalışma ile boş zaman arasında yarattığı nisbi maliyet farklılığından ileri gelmektedir. Tüketime oranla tasarrufun maliyetini azaltan bir vergi indirimi, kapital birikimini hızlandırır. Bunun sonucunda da üretim, gelir ve toplam talep artar"³². Çünkü her ekonomik ünite, işgücünün kendisine sağladığı gelir ile mali-

³¹ Norman B. Ture, "Theorie de L'Economie de L'Offre et Politique Gouvernementale" L'Economie de L'Offre, Der: David G Raboy, içinde, Paris, Economica, 1984, s.14.

³² A.g.m., s.17.

yetini oranlar. Sonuçta çalışmadan elde edilen gelir, emeğin maliyetinden fazla ise çalışmayı boş vakte tercih eder. Daha fazla çalışmaya veya boş vakitten birini tercih konusunda verilecek kararda hakemlik yapacak belirleyici faktör vergilemedir.³³ Vergi idaresi marjinal vergi oranlarını azaltarak çalışmayı boş vakte göre daha çekici duruma getirerek arzı uyarabilir. Bu gelişme toplam iş hacminin genişlemesine yol açarak gelir vergisi ve KDV nin de artmasına neden olur. Böylece kısa dönem gelir ve üretim denge düzeyleri yükselerek, uzun dönemde büyüme hızı artar. Üretimde karşılaşılan darboğazların nedeni, arz üzerine konmuş yapay engellerdir. Özellikle yüksek marjinal vergi oranları nedeniyle üretim düzeyi düşmekte, büyüme hızı gerilemektedir. Devlet üretimdeki durgunluğu aşmak için sürekli para arzını genişletmiş ve enflasyona yol açmıştır. Çözüm parasal disiplini sağlanması ve vergi oranlarında indirime gidilmesidir.

5.3. Vergi Gelirleri ve Laffer Eğrisi

Vergi indirimleri ekonomik faaliyetleri canlandıracak bu da verginin uygulanacağı tabanın genişlemesini sağlayacaktır. Aşırı vergi artışları üretim yapma hevesini kırarak, üretim ve gelir düşecek, sonuçta, toplam devlet gelirleri artacağı yerde azalacaktır. Bu durum vergi gelirleri ile vergi oranları arasındaki ilişkiyi açıklayan Laffer Eğrisi yardımıyla izlenebilir. Nisbi olarak düşük oranlardaki vergi daha çok vergi geliri sağlarken, belli bir noktadan sonra vergi oranlarındaki ek artışlar vergilendirilebilir ekonomik faaliyet hacmini, vergi gelirlerini düşürecek ölçüde daraltır.

Laffer Eğrisi arz-yönlü iktisadın görüşlerini açıklamada kullandığı önemli kavramlardan biridir. Laffer Eğrisi; kişilerin vergi sonrası gelirleri artarsa daha çok çalışacakları, ya da girişimciler açısından vergi sonrası kârları artarsa daha çok yatırım yapacakları varsayımına dayanır. Bu varsayım doğru kabul edilirse vergi oranlarının azaltılması, vergi gelirlerini arttıracaktır.

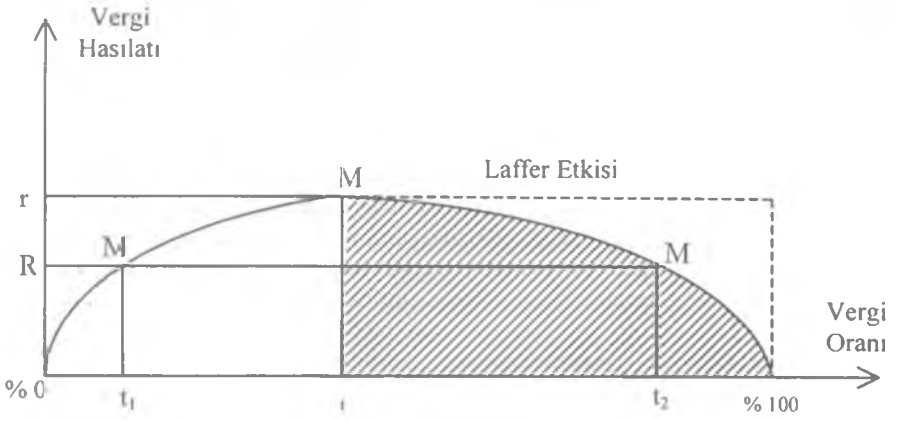
Marjinal vergi oranlarını azaltarak bir yandan kamu gelirlerini arttırmak, diğer yandan da insanların çalışmaya karşı duyacakları isteksizliği azaltarak daha çok çalışmaya teşvik edilebilecektir. Ancak burada mutlak anlamda bir nedensönuç ilişkisi aramak yanıltıcı olabilir. Laffer eğrisinde söz konusu olan vergi indirimlerinin toplumda uyandırdığı psikolojik havadır. ABD’de Laffer sayesinde vergilerin indirilmesi girişimcilerin heyecanını, hayal gücünü ve üretici çalışmanın yeniden devreye girmesini sağlamış ve buhrandan çıkılması için bir araç olmuştur.³⁴ Vergi indirimlerinin kısmi olarak yerine genel tercih edilmektedir. Çünkü “...zenginlikleri yaratanların kimler olacağı önceden bilinebilseydi, yalnızca onların vergilerini indirmek gerekirdi; ama büyüme devresinde sivrilecek olanları tahmin etmek mümkün olmadığına göre, en iyisi gelecekteki bir Henry Ford’u ümitsizliğe düşürme tehlikesini göze almaktansa, herkesin vergisini indirmek gerekir”.³⁵

³³ Janine Bremond-Alaine Geledan; *Dictionnaire des Theories et Mecanismes Economiques*. Hatier, Paris, 1989, s.461.

³⁴ Guy Sorman, *Liberal Çözüm-Dünya’da Piyasa Ekonomisi Uygulamaları*, (Çev: Yazgütlü Aldoğan-Hüseyin Avcı-Erol Koç), TÜSIAD Yayını, İstanbul, 1987, s.85.

³⁵ A.g.e.

LAFFER EĞRİSİ

Laffer Eğrisinin incelenmesinden çıkarılan sonuç:

- Laffer Eğrisine göre ortalama vergi oranının % 0 olduğu durumda hiç vergi geliri yoktur. $\% 0 * R = 0$

- Vergi oranının % 100 olduğu durumlarda kişiler hiç bir üretimde bulunmaz ve hiç bir gelir sağlanmaz. Çünkü hiç kimse sadece devlete vergi ödemek için çalışmayacaktır. $R = 0$

- t vergi oranında vergi gelirleri en yüksek noktaya (r) çıkacaktır. M noktası vergi gelirlerinin maksimum olduğu vergileme oranını göstermektedir.

M1 noktası M2 noktasına tercih edilmelidir. Çünkü M1 noktasında daha düşük bir vergi oranı (t1) ile aynı miktarda vergi geliri elde edilmektedir (t1 > t2). Mt çizgisinin sağındaki bölüm optimalin altında vergi hasılatı sağlayan bir durumu gösterir. Çünkü bu bölgede çok yüksek bir vergi oranı uygulanmasına karşın, Mt çizgisinin solunda çok düşük bir vergileme oranının uygulandığı alandaki vergi gelirine eşdeğer bir vergi toplanabilmektedir.

% 100 ile % 0 arasındaki önceden belirlenmesi mümkün olmayan bir vergi oranı, vergi hasılatını en yüksek düzeye çıkaracaktır. Mümkün olan en düşük vergi oranı ile en yüksek vergi gelirlerinin elde edildiği M noktası "vergi optimumunu" gösterir. Vergi optimumu vergi hasılatının düşmeye başladığı noktadır.³⁶ Mt çizgisinin sağındaki taramalı alan "Laffer etkisini" göstermektedir. Laffer Eğrisi üzerinde her zaman aynı miktarda vergi sağlayacak iki vergi oranı bulunur. Ancak Laffer Eğrisinin en zayıf yönü, hangi vergi oranının vergi hasılatı açısından optimum geliri sağlayacağını belirlemesidir. Laffer Eğrisi üzerinde herhangi bir noktanın hangi vergi oranını gösterdiğini de anlamak eğrinin diğer bir belirsiz yönünü oluşturmaktadır. Diğer bir belirsizlik noktası da vergi esnekliğin ölçülmesinde karşılaşılan güçlülüdür. Artan çalışmadan veya yatırımlardan elde edilen vergi gelirleri, düşük vergi oranının etkisini

³⁶ Selahattin Tuncer, "Verginin Sınırları: Vergi Optimumu veya Laffer Eğrisi", Maliye Yazıları, Sayı: 7 (Haziran-Temmuz 1987), s.23.

ortadan kaldıracak ölçüde olmayabilir. Kaldı ki insanların bir kısmı, vergi sonrası gelirleri arttığı zaman daha az çalışabilir veya daha az yatırım yapabilir.

5.4. Vergi İndirimleri ve Sonuçları

Arzın artırılmasına ağırlık veren politikaların yürütülmesinde kullanılan temel eylem aracı; çalışmayı, tasarrufu ve yatırımı cezalandıran yüksek vergi oranları yerine, arz üzerindeki mali yüklerin hafifletilmesini sağlayacak vergi indirimleri yapmaktır. Bu temel çıkış noktasına paralel olarak, koruyucu devletin görevlerini yapabilmesi için gereken gelirin sağlanması amacıyla konmuş yüksek vergilemeden vazgeçilebilmesi için de devletin yüklerinin azaltılması gerekir. Enflasyon kamu açıklarının sürekli artışından ve giderek büyük bir birikim oluşturmasından doğmaktadır. Bu süreç sonuçta mali baskının ağırlaşmasına yol açmaktadır. Çünkü bu durum gerçekte arzın azalmasının bir sonucudur.³⁷

Üretim faktörlerini arzedenler çok yüksek vergilendirilmişse, üretimde bulunmaya daha az istekli olacaklardır. Özellikle ücretliler ya çalışmamayı (boş zaman) ya da ev işlerini tercih edeceklerdir. Zamanla tasarruf edilen gelirler üzerindeki vergi baskısı, eldeki gelirlerin hemen tüketimini kolaylaştırır ve toplam tasarruflar azalır. Böylece verimli yatırımların finansmanı çok zorlaşır ve pahalı bir hale gelir.³⁸

Kamu kesiminin aşırı büyümesi, ulusal kaynakların giderek artan bir bölümünün verimli olmayan veya daha az verimli işlere doğru yön değiştirmesine yol açar. Kamu sektörünün aşırı büyümesi sonucunda kaynakların önemli bir bölümü yönetim harcamalarına, sosyal transferlere, yardımlara, güçlük içinde bulunan şirketlerin borçlarının ödenmesine ve özsermaye açısından güçlendirilmesine harcanır. Eğer devlet yukarıda belirtilen harcamaları finanse edebilmek için zorunlu olarak toplanan bu kaynakların bir bölümünü toplamaktan vazgeçebilirse (vergileri azaltarak), insanlar benzer mal ve hizmetleri kamu sektöründen daha ucuza mal edebilen, rekabetçi özel sektöre yönelerek karşılayabileceklerdir. Vergilerin azaltılması, sadece işletmelerin üretim maliyetlerini azaltmakla kalmaz, daha önce sosyal transferler kanalıyla kendilerine yardım edilen kişiler bu ilave gelirlerin ortadan kalkmasıyla yeni bir anlayış içine girerler. İnsanlar hayat seviyelerinin yükselmesinin ancak kendi dinamiklerine ve ortaya koydukları işin niteliğine doğrudan bağlı olduğunu bilirlerse daha fazla gelir elde edebilmek için yeteneklerini geliştirmeye, bölgelerini ve iş alanlarını değiştirmeye yöneleceklerdir.³⁹ Bu da genel olarak ekonominin canlılığını arttıracak, ekonomik faaliyet hacminin genişlemesine neden olacaktır.

Keynesçi teoride devlet harcamalarında meydana gelecek bir artış, aynı miktardaki vergi indiriminden daha büyük bir talep artışına yol açar.⁴⁰ Bunun nedeni, kamu harcamalarında meydana gelecek bir artışın tamamının toplam talebe ilave edildiği, buna karşılık vergi indirimlerinden elde edilen gelir artışının bir kısmının tüketime bir kısmının da tasarrufa gittiğinin varsayılmasıdır. Oysa arz-yönlü iktisat yanlıları bunun tam tersi bir görüş ileri sürmektedirler; ekonomi üzerinde gelir ver-

³⁷ Pierre Bezbakh, *Inflation et Désinflation*, La Decouvert, La Collection "Reperes", Paris, 1988, s.93.

³⁸ A.g.e., s.94.

³⁹ A.g.e., s.94.

⁴⁰ Bartlett, a.g.m., s. 35.

gisinde yapılacak bir indirim, devlet harcamasındaki artışın sağlayacağı etkiden daha büyük bir etkiye sahiptir. Arz yönlü iktisatçılarla Keynesçiler arasındaki temel fark vergiye karşı birbirine zıt bu düşüncede kendini gösterir.⁴¹

Arz yönlü iktisatçılar vergi indirimlerinin yatırım, tasarruf ve çalışma isteğini en yüksek uyarıyı sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini savunurlar. Kısaca ekonomik politikayı, arzı arttıracak yönde düzenlemek, ekonomide arz kısıtlamaları yaratan katılıkları ve etkisizlikleri en aza indirmek için yeniden yönlendirmek gerekir.

Eğer rant kazançlarının artışından çok, yeni işletmelerin kuruluşu desteklenmek isteniyorsa bunu gerçekleştirmenin yolu; işletmeler üzerindeki vergileri azaltmak değil, gelirler üzerindeki vergileri azaltmaktır. Çünkü birinci durumda bir tüzel kişi olarak işletme, yöneticilerinin davranışlarından bağımsız hareketlerini yönlendirme iradesine sahip gerçek bir kişi değildir. Oysa gerçek kişi olarak vergi ödeyen girişimci işletmenin sürekliliği için daha çok belirleyici bir role sahiptir. Bu yaklaşım politik açıdan çok uygun görülmesi bile, ekonomik açıdan son derece etkilidir.⁴²

Vergi indirimlerinin ekonomik süreçler üzerindeki karşılıklı etkileşim zinciri şu şekilde işlemektedir.⁴³

1. Gelir vergisinde yapılacak bir indirim çalışanların tasarruf isteğini artırır. Tasarruf artışı faiz oranlarını düşürerek yatırımların artmasını sağlar.

2. Kurumlar vergisinde yapılacak bir indirim, kurum kârlılığını ve dolayısıyla işletmelerin tasarruf yapma kapasitesini genişletecektir.

3. Kişi ve kuruluşların tasarruflarının artması, borçlanma taleplerini azaltır. Bu da faiz oranlarını düşürür. Faiz oranlarının düşmesi de yatırım malları talebini artırır.

4. Yatırım/GSMH oranının yükselmesi üretkenliği artırır.

5. Gelir vergisi oranlarının azaltılması, işgücünün çalışma isteğini uyararak emek arzının artmasını sağlar.

6. Üretim kapasitesinin genişlemesi, arz yetersizliğinden doğan enflasyonist baskıları azaltarak, enflasyon oranını düşürür.

7. Üretimin yükselmesi, mal ihracını da arttırarak ödemeler dengesinin düzelmesini ve ulusal paranın değer kazanmasını sağlar.

8. Gelir vergisi oranlarının düşük olması, toplu sözleşmelerde yüksek ücret artışı isteklerini sınırlar. Çünkü vergi oranlarının düşmesiyle işçinin eline daha yüksek harcanabilir gelir geçecektir. Bu da fiyat yükselişlerini frenleyecektir.

9. Enflasyon hızının azalması önce geliri sonra da tüketim, üretim ve istihdam artırır. Enflasyonun düşmesi faiz oranlarını düşürerek yatırımları teşvik eder.

⁴¹ Guy Sorman, L'Etat Minimum, Albin Michel, Paris, 1985, s.85.

⁴² Evans, M., "An Econometric Model Incorporating The Supply Side Effects of Economic Policy" içinde, "The Supply Side Effects of Economic Policy", Proceedings... of the 1980 Economic Policy Conference; Center For The Study of American Business and Federal Reserve bank of St-Louis Washington University, 1981, s.65-66'dan Vural F. Savaş, **Politik İktisat**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s.251-252.

⁴³ Barlett, a.g.m., s.39

Vergilerde yüksek oranda bir azalmanın sonucunda ortaya çıkacak bütçe açığı, A. Laffer'in "Laffer Eğrisi"nde ortaya konan gelişme nedeniyle endişe yaratacak bir sonuç doğurmaz. Çünkü Laffer'e göre vergi indirimleri yüzünden devlet gelirlerinde ortaya çıkacak azalma, vergi indirimlerinin ekonomide meydana getireceği canlanma ile daha çok vergi geliri elde edilmesiyle telafi edilecektir. Kısa vadede vergi indirimlerinin yol açacağı bütçe açıklarını, kamu harcamalarını kısarak önlemek mümkündür. Ancak kamu harcamalarını finanse eden kaynaklar azaltılınca, devlet de yapmakta olduğu görevleri aynı anda azaltma imkanı sahip olabilmelidir. Stratejik açıdan önemi askeri harcamalar, yapımı devam eden büyük yatırımlar ve vazgeçilmez yönetim harcamalarında kısıntı yapılamaması cevabı güç bir soru ortaya çıkarmaktadır. Ancak kamu harcamalarını daha fazla kısmının mümkün olmadığı böylesi durumlarda bütçe açıklarını karşılamak için devlet borçlanması yoluna gidilir. Bu da zorunlu olarak yüksek faiz politikasını ortaya çıkarır.⁴⁴

6. SONUÇ

Geçen kırk yıllık zaman dilimi içinde bütün batı ekonomilerinde uygulanan iktisat ve maliye politikaları Keynes'in "Genel Teorisi"nden esinlenen ilkeler çerçevesinde belirlendi. Çok basit bir anlatımla Keynes ekonomik faaliyet hacminde görülen enflasyonist veya deflasyonist baskıların aşırı veya yetersiz bir toplam talepten kaynaklandığını öne sürdü. Keynes'e göre toplam talep; ev idarelerinin tüketim için harcadıkları ile devlet tarafından yapılan mal ve hizmet satınalmaları toplamından oluştuğunu belirtiyordu. Bu yaklaşımda arz koşulları kısa dönemde sürekli ve değişmez kabul edilmiştir. Uzun dönemde arzın devlet müdahalesine tepki göstermesi güçtür. Keynesyen analiz ne arz koşullarını görmezden gelmekte ne de arz koşullarından habersizdir. Ancak Keynes bunların devletin ekonomik politikasının etkisi dışındaki bağımsız faktörler tarafından belirlenmiş olacağını düşünmektedir. Keynes'e göre bütün ekonomik faaliyetlerin sonuçlarını etkilemek için yapılacak girişimlerin merkezinde talep bulunmaktadır.

Arz yönlü iktisat anlayışının uygulamaya konması durumunda Keynesyen teoriye dayalı bütçe, vergileme ve para politikalarının hemen tamamının değiştirilmesi gerekecektir. Arz yönlü ekonomi politikasına göre, toplam talebi etkilemek için maliye politikası önlemlerini uygulamanın bir anlamı yoktur. Toplam talebin denetlenmesi için bütçe politikasını çıkış noktası kabul etmek hiçbir şeyi çözmez. Toplam talebi oluşturduğu varsayılan kamu harcamaları, toplam vergi gelirleri ve bütçe açığı; istihdam, üretim ve gelir artışı sağlamak açısından beklenen sonuçları vermez.⁴⁵

Aynı şekilde kamu gelirlerinin toplam miktarını veya bileşimini eksen alan düzenlemelerin de ekonomik faaliyetlerin düzeyi üzerinde etkisi yoktur. Arz yönlü teori maliye politikası değişkenlerinin birincil etkisinin "gelir etkisi" olduğu görüşünü de kabul etmez. Bu görüşün doğal uzantısı toplam üretim ve gelirle çeşitli maliye politikası araçları arasında kurulacak "çoğaltan etkisi"ne dayalı ilişkinin, hem yetersiz hem de beklenmeyen ve önceden kestirilemeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olacağıdır.

Devlet müdahaleleri yoluyla ekonomideki nisbi kaynak dağılım yapısını bozan ekonomik politikalardan vazgeçerek, serbest piyasa düzeninin daha etkin işleyişini

⁴⁴ Ture, a.g.m., s. 29.

⁴⁵ Ture, a.g.m., s. 31.

gerçekleştirmeye yönelik önlemler alınmalıdır. Bütçe açıklarının finanse edilebilmesi için uygulanan politikalar para arzı artışına yol açmayacak şekilde düzenlenmelidir.

Arz yönlü ekonomi; ekonominin belli bir fiyat istikrarına kavuşabilmesi için yüksek oranlı bir işsizlik veya üretim ve istihdamın artması için de enflasyon hızının artması gerektiği yolundaki "Phillips Eğrisi" yaklaşımının geçersiz olduğunu ileri sürer. Enflasyonun temel nedeni; reel üretim artışına oranla artan para arzıdır. Bu nedenle ekonominin reel üretim kapasitesini aşan oranlarda para arzı artışı doğuracak uygulamalardan kaçınılmalıdır.⁴⁶

Arz yönlü politikaların başarısı, gelir ve kurumlar vergisi indirimleri, kamu harcamalarının azaltılması, bütçe denkleğinin sağlanması ve sıkı para politikası değişkenleri arasında gerçekleştirilecek dengeli bir düzenlemede yatmaktadır.

Batı ekonomilerinde uzun süren bir ekonomik büyüme döneminin ardından 1970'lerde ortaya çıkan ekonomik bunalımın Keynesyen teorinin öngördüğü açıklama ve tanımama çerçevesinin tamamen dışında ortaya çıkması, iktisatçılar arasında, hem bunalımın tanımlanması hem de çözümünü açısından yeni görüş ve teorileri ortaya çıkardı. Arz yönlü iktisat da krizi, kapitalist iktisadi düşünce geleneği içinde eskiden beri bilinen ama kullanılmayan analiz yöntemlerini ve araçlarını kullanarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımdan kaynaklanan uygulamaların başarısı, politik iktisat açısından değerlendirilmesi başka bir araştırma konusu olacak genişliktedir. Bu çalışmada en genel anlamda arz iktisadını tanımlamaya ve ortaya koyduğu çözüm önerilerini belirtmeye çalıştık.

* PHİLLİPS EĞRİSİ:

Enflasyon artış oranı ile, işsizlik oranı arasındaki ters yönlü bir ilişki olduğunu belirten bir eğridir.

A.W. Phillips, İngiltere'nin 1861-1957 yılları arasındaki işsizlik ve fiyat artışları arasındaki ilişkileri gözlemleyerek, herhangi bir teoriye dayanmadan, sadece istatistik verileri kullanarak ücretlerin değişme oranı ile ($\Delta \text{Üc}/\text{Üc}$), işsizlik oranı ($\Delta \text{İş}/\text{İş}$) arasında ters yönlü bir ilişki bulmuştur. Bu eğrisel ilişkinin hangi nedensel ilişkiden kaynaklandığı konusunda bir bilgi yoktur. Bu ters yönlü ilişki iktisat politikası uygulayıcılarını "yüksek enflasyon" veya "yüksek işsizlik" gibi iki zorunlu tercih karşısında bırakmıştır.

Bkz. Denise Flouzat, *Economie Contemporaine*, 3. Cilt Crossance, Crise et strategie economique, PUF, s. 340. Ahmed Silem, *Introduction A Analyse Economique* Armand Colin, Paris, 1989, s.168.

⁴⁶ Enflasyon artış oranı ile, işsizlik oranı arasındaki ters yönlü bir ilişki olduğunu belirten bir eğridir.

A.W. Phillips, İngiltere'nin 1861-1957 yılları arasındaki işsizlik ve fiyat artışları arasındaki ilişkileri gözlemleyerek, herhangi bir teoriye dayanmadan, sadece istatistik verileri kullanarak ücretlerin değişme oranı ile ($\Delta \text{Üc}/\text{Üc}$), işsizlik oranı ($\Delta \text{İş}/\text{İş}$) arasında ters yönlü bir ilişki bulmuştur. Bu eğrisel ilişkinin hangi nedensel ilişkiden kaynaklandığı konusunda bir bilgi yoktur. Bu ters yönlü ilişki iktisat politikası uygulayıcılarını "yüksek enflasyon" veya "yüksek işsizlik" gibi iki zorunlu tercih karşısında bırakmıştır.

Bkz. Denise Flouzat, *Economie Contemporaine*, 3. Cilt Crossance, Crise et strategie economique, PUF, s. 340. Ahmed Silem, *Introduction A Analyse Economique* Armand Colin, Paris, 1989, s.168.

TABLO: I
SANAYİLEŞMİŞ ÜLKELERDE
ORTALAMA YILLIK BÜYÜME ORANLARI (%) 1960-1981

	1960-1965	1974-1979	1977-1981	1975	1978	1981
FRANSA	5.8	2.7	2.4	0.3	3.7	3.5
B.ALMANYA	5.0	2.3	2.4	-2.6	3.6	-3.3
İTALYA	5.3	2.5	2.6	-3.5	2.7	-3.8
HOLLANDA	5.1	2.5	1.5	-1.2	2.5	-3.5
BELÇİKA	5.1	2.4	1.2	-2.0	3.1	-1.4
İNGİLTERE	3.3	1.0	0.6	-1.6	3.3	-1.4
DANİMARKA	4.6	4.0	1.9	-1.1	1.3	-3.5
İRLANDA	4.2	4.8	3.5	-0.3	6.3	1.7
AET	5.3	2.2	2.0	-1.6	3.4	-3.4
ABD	4.8	2.4	3.0	-0.0	4.8	1.9
JAPONYA	10.0	4.0	4.8	2.4	5.1	2.9
ORTALAMA	5.3	2.8	2.3	-1.0	3.6	3.2

Kaynak: Rapport sur les Comptes de la Nations de l'année 1982, vol.2.p.11

TABLO: 2
BEŞ BÜYÜK SANAYİLEŞMİŞ ÜLKE İLE İLGİLİ BAZI GÖSTERGELER

Ortalama Yıllık Artış Oranı	GSYİH		VERİMLİLİK		İSTİHDAM		ÖZEL PRODÜKTİVİTE		İŞSİZLİK		
	1960	1973	1960	1973	1960	1973	1960	1973	1960	1973	
ABD	4.1	2.3	2.1	0.2	2.0	2.1	4.6	1.6	3.7	4.7	7.5
FRANCE	5.6	2.5	4.7	2.4	0.9	0.1	7.6	1.2	1.9	2.6	7.6
B.ALM.	4.5	2.0	4.4	2.6	0.1	-0.6	4.4	2.2	1.3	0.9	4.3
İNGİLT.	3.1	0.5	2.8	1.2	0.3	-0.7	4.5	1.7	3.2	3.2	4.3
JAPONYA	9.9	3.6	8.6	2.9	1.3	0.7	14.1	2.0	1.3	1.3	2.2
ORTALAMA			4.5	1.8							

Kaynak: O.E.C.D., CEPII Base SACHEM-Quest

TABLO: 3

SANAYİLEŞMİŞ ÜLKELERDE ORTALAMA VERİMLİLİK ORANLARI (1950-1977)
Verimlilikteki Ortalama Yıllık Değişme (%)

ÜLKELER	1950-67	1967-72	1972-77	1950-1977
JAPONYA	7.4	9.2	3.5	7.0
B. ALMANYA	5.0	4.8	3.8	4.7
İTALYA	5.3	5.0	1.0	4.4
FRANSA	4.7	4.5	3.1	4.3
KANADA	2.5	2.8	0.8	2.3
İNGİLTERE	2.2	3.0	1.2	2.2
ABD	2.4	1.1	0.6	1.8

Kaynak: Bruce R. Bartlett (1981), Arza Dayalı İktisat, (Çev: Süreyya Sakıncı), Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, C: 24, S: 2 (Şubat 1987), s. 34.

TABLO: 4

SANAYİLEŞMİŞ BAZI ÜLKELERDE KAMU HARCAMALARININ GSYİH'YA ORANI

ÜLKELER	1960	1967	1973	1980
ABD	27.8	31.2	31.2	33.2
FRANSA	34.6	39.0	38.5	46.2
B. ALMANYA	32.0	38.2	40.5	46.9
İNGİLTERE	32.6	38.5	41.1	44.6
JAPONYA	20.7	22.7	22.1	32.7

Kaynak: O.E.C.D. Comptes Nations. 1981

TABLO: 5
BAŞLICA SANAYİLEŞMİŞ ÜLKELERDE ENFLASYON ORANLARI (1953-1988)

ÜLKELER	1953	1960	1973	1979	1983	1984	1985	1986	1987	1988
	1959	1968	1979	1983						
ABD	2,1	2,4	5,1	7,6	3,9	4,1	3,2	2,6	3,0	3,5
JAPONYA	3,4	5,2	6,9	7,8	0,8	1,3	1,5	1,8	-0,2	1,0
B.ALMANYA	5,2	3,1	6,3	4,7	3,2	1,8	2,4	3,1	2,5	1,7
FRANSA	4,8	4,0	6,4	10,5	9,5	7,1	5,7	4,7	2,7	2,7
İNGİLTERE	3,4	3,7	7,5	16,0	5,1	3,9	6,0	3,5	4,0	5,2
İTALYA	2,4	4,3	7,2	17,1	14,9	10,8	8,8	8,0	5,7	5,0
KANADA	1,6	2,6	5,3	10,1	5,3	2,8	3,2	2,9	4,7	4,2
ORTALAMA	2,7	3,1	5,9	8,6	4,5	3,9	3,6	3,1	2,7	3,2

Kaynak: O.E.C.D., Revue économique, L'automne 1983; Statiques rétrospectives (1960-1983); Perspectives économique de L'OECD, mai 1986 et decembre 1989.